

УДК 65.012.8: 334.752

Ю.О. Юхновська

кандидат економічних наук, доцент
Класичний приватний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті досліджено походження терміна “безпека” та розглянуто підходи різних авторів до визначення сутності терміна “економічна безпека підприємства”, що існують сьогодні в науковій літературі.

Ключові слова: безпека, економічна безпека підприємства, підприємницька діяльність, розвиток, економічне зростання, криза, фінансова діяльність підприємства, потенціал, інтелектуальний потенціал, ресурси.

I. Вступ

У сучасних умовах нестабільності ринку успішний розвиток та функціонування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності значною мірою залежать від надійної, якісної й ґрунтовної системи економічної безпеки підприємства. Нагальна потреба у вивченні та розвитку питання економічної безпеки підприємства виникла з переходом України до ринкової економіки й на сьогодні є актуальною.

Трансформаційні процеси відносин власності в економіці України, які були наслідком переходу до нової економічної системи суспільства, слугували передумовою виникнення поняття “економічна безпека підприємства”. Вплив на господарську діяльність підприємств поряд із факторами внутрішнього середовища їхньої діяльності почали створювати й фактори зовнішнього середовища, негативна дія яких може призвести до банкрутства. Як наслідок, перед кожним суб'єктом господарювання постала проблема їхньої економічної безпеки.

Досвід роботи та наукові дослідження доводять, що всі вітчизняні суб'єкти господарювання вимагають обґрунтованої та виваженої методики оцінювання й управління економічною безпекою підприємства. Це зумовлено високим рівнем конкуренції, необхідністю постійної адаптації організаційно-економічного механізму управління підприємством до сучасних умов господарювання та досить великою кількістю в Україні збиткових і збанкрутілих підприємств.

Теоретичні аспекти управління економічною безпекою підприємства, а також широке коло інших питань, пов'язаних із цією проблемою, висвітлено в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Л. Абалкін, С. Балика, І. Бланк, В. Боков, О. Бородіна, В. Вітлінський, П. Верченко, Г. Дарнопих, С. Довбня, А. Козаченко,

Л. Лігоненко, В. Міщенко, В. Нусінов, Н. Пасічник, С. Покропивний, О. Паламарчук, В. Приходько, Г. Семенов, А. Темченко, О. Терещенко, А. Турило, Ю. Шембель та ін.

II. Постановка завдання

Мета статті – комплексне вивчення складових економічної безпеки підприємства.

III. Результати

На сьогодні питання забезпечення умов економічного зростання підприємства виходять на перший план. На розвиток підприємства впливають такі чинники, як нестабільна політична й соціально-економічна ситуація в країні, міжнаціональні, регіональні, територіальні конфлікти, недосконалість законодавства, криміналізація суспільства, шахрайство, корупція тощо. Усе це різко загострило проблему забезпечення економічної безпеки підприємства (ЕБП), яка виникла доволі давно, і на цей час уже склався певний категорійний апарат, існує декілька підходів до визначення та забезпечення цієї безпеки.

Економічна безпека підприємства – відносно новий напрям розвитку економічної науки. Необхідність її постійного забезпечення зумовлена об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування й досягнення головних цілей своєї діяльності.

Але відсутність єдиної повної думки про економічну безпеку підприємства зумовлює необхідність подальшого пошуку шляхів та способів вирішення цієї проблеми [10].

Для того, щоб зрозуміти зміст категорії “економічна безпека”, слід дати характеристику поняттю “безпека” та визначити його сутність.

У перекладі з грецького “безпека” означає “володіти ситуацією”, тобто безпека – це такий стан суб'єкта, за якого ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менше від певного інтервалу [11].

ЕБП можна розглядати як одну зі складових загального поняття “безпека”. Будь-який збиток рано чи пізно отримує оцінку в

грошовому виразі, тобто може бути виділена чисто економічна складова збитку.

Але слід зауважити, що розуміння збитку або прибутку як фінансової категорії не відображає реального стану ЕБП, через те, що вона характеризує лише поточний стан фінансової діяльності підприємства.

Підтвердженням актуальності проблеми вивчення ЕБП є усвідомлення цієї актуальності керівниками підприємств і створення в організаційній структурі управління підприємствами спеціальних підрозділів для забезпечення цієї безпеки, але ці структурні

підрозділи не мають розробленої й ефективної наукової системи оцінювання рівня безпеки, теоретичної бази своєї роботи, що істотно знижує їх результативність [4].

На сьогодні в науковій літературі, навіть спеціально присвяченій розгляду цієї проблеми, розкриття сутності теорії ЕБП, її складових, індикаторів дається рідко, а у визначеннях, що зустрічаються, сутність виражається не завжди чітко, а іноді неповно.

Загалом можна виділити декілька підходів різних авторів до визначення ЕБП (рис. 1) [9].

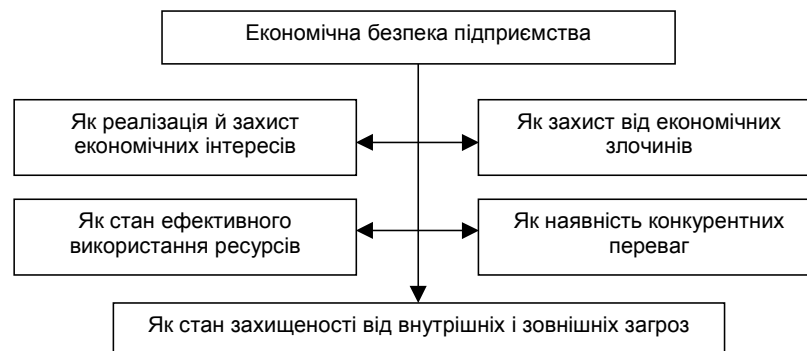

Рис. 1. Підходи до визначення ЕБП

а) як захист від економічних злочинів. Дуже часто забезпечення ЕБП зводять до протистояння, захисту від різних економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікації, промислове шпигунство тощо). Поза сумнівом, ці загрози дуже важливі й постійно потребують аналізу та врахування, але зводити ЕБП лише до цього не можна. Це поняття ширше й місткіше [2];

б) як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підприємство – це, насамперед, об'єкт економічних відносин. Власник підприємства ставить результатом діяльності підприємства передусім досягнення поставленої ним мети, яка, як правило, має економічний характер [13].

Чи виникатимуть у процесі цього досягнення які-небудь загрози, чи вестиметься з ними боротьба, як вона вестиметься – власникові, швидше за все, все одно. Боротьба із загрозами як така найчастіше не є метою створення й володіння підприємством, ведення ним економічної діяльності. Втім, міркування про економічну доцільність ведення боротьби із загрозами, напевно, викличе інтерес власника, оскільки це безпосередньо зачіпає його матеріальні інтереси, оскільки ведення цієї боротьби вимагає витрат, а вираш неочевидний [13];

в) як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу. Підхід, який намагається уникнути вживання поняття загрози у визначенні ЕБП, базується на економічних поняттях досягнення мети, функціонування підприємства, тобто є ресурсно-функціональним.

“Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в цей час і в майбутньому” [12].

Визначення, в яке входить величина, яку важко визначити, – ефективність використання корпоративних ресурсів. Безумовно, ефективність використання корпоративних ресурсів у результаті, як причина або як наслідок, може характеризувати ступінь ЕБП. Але ж виникає проблема визначення, що саме відноситься до цих корпоративних ресурсів і чи розглядати їх вплив на ЕБП разом або окремо.

У визначенні не згадано можливість використання некорпоративних ресурсів забезпечення ЕБП, наприклад державних правоохоронних органів, системи регулювання торгових та виробничих відносин. Також неможливо визначити, чи є швидкий, динамічний розвиток підприємства або, навпаки, застій стабільним функціонуванням.

“Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він, при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів, добивається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції й господарського ризику” [2].

У цьому визначенні вже з'являються два важливі моменти: критерій забезпечення

безпеки – досягнення цілей бізнесу, а також враховано чинники зовнішніх умов – конкуренція, ризик. Також відзначено умову досягнення цілей бізнесу – ефективність використання ресурсів. Але не варто забувати про можливість визначення керівництвом заздалегідь нереальних цілей або спеціально спланованих дій, які можуть бути сприйняті як перешкода для досягнення цілей;

д) як наявність конкурентних переваг. Підхід, прихильники якого вважають, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалу й організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням, забезпечить йому певний рівень економічної безпеки [5].

Але сам факт наявності переваг і потенціалу без їх використання та реалізації не гарантує підприємству економічної безпеки;

ж) як реалізація й захист економічних інтересів. Відносно більш новий підхід, що заснований на реалізації та захисті економічних інтересів підприємства, визначає ЕБП як захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового й інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу та прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного й соціального характеру” [6].

Г.В. Козаченко В.П. Пономарьов О.М. Ляшенко під економічною безпекою підприємства розуміють міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища та їх часткову захищеність від загроз [4].

Заслуговує на увагу визначення економічної безпеки українських учених Д. Ковальова та Т. Сухорукової: “Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності” [8].

Отже, безпека в початковому й у найзагальнішому значенні – це стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпек. Але для підприємства бути в безпеці зовсім не означає функціонувати без небезпек. Останні існують завжди або майже завжди і в певних межах можуть навіть позитивно впливати, вони стають однією з причин необхідної активності підприємства. Небезпеки, проблеми, труднощі не тільки неминучі в діяльності підприємства, а й корисні деякою мірою, оскільки вони відіграють також і мобілізуючу роль у цій діяльності.

Під “економічною безпекою підприємства” слід розуміти захищеність підприємства, а саме: його капіталу, персоналу, матеріальних і нематеріальних активів, прав, позицій на ринках, іміджу та перспектив його подальшого розвитку від негативного впливу сукупності економічних внутрішніх і зовнішніх факторів.

Різні автори виділяють різні складові економічної безпеки підприємства:

1. Фінансова складова вважається провідною й вирішальною для ефективного функціонування підприємства. До фінансової складової економічної безпеки входять такі елементи, за якими оцінюється стан загрози: аналіз загрози негативних дій щодо політико-правової складової економічної безпеки; оцінка поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки; оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій, пов'язаних з антикризовими явищами; планування комплексу заходів і розробки рекомендацій щодо фінансової складової економічної безпеки [1].

2. Інтелектуальна й кадрова складова визначає, насамперед, інтелектуальний і професійний склад кадрів. Програма інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки має охоплювати як взаємопов'язані, так і самостійні напрями діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання. У програмі має бути визначений можливий негативний вплив антикризових факторів за наявності працівників чи структурних підрозділів, які не здатні приносити максимальну користь своєму підприємству. Програма має бути спрямована на охорону належного рівня безпеки й охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання та мотивації праці працівників, включаючи матеріальні й моральні стимули, престижність професії, свободу творчості, забезпечення соціальними благами.

3. Техніко-технологічна складова передбачає аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції аналогічного профілю певного підприємства.

4. Політико-правова складова охоплює такі елементи організаційно-економічного спрямування: 1) аналіз загроз негативних впливів; 2) оцінку поточного рівня забезпечення; 3) планування (програму) комплексних заходів спеціалізованими підрозділами підприємства; 4) здійснення ресурсного планування; 5) планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства.

5. Інформаційна складова економічної безпеки формується таким чином: 1) здійснюється збір всіх видів інформації, яка стосується діяльності суб'єкта господарювання; 2) аналіз отриманої інформації з дотриманням загальноприйнятих принципів (систематизації, безперервності надходження, характеру аналітичних процесів) і методів (лока-

льних і специфічних проблем, загально корпоративних проблем) організації робіт; 3) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів на підприємстві, у країні, за кордоном стосовно конкретної сфери бізнесу; 4) оцінювання рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому, розробка рекомендацій для підвищення рівня безпеки на конкретному суб'єкті господарювання; 5) збір інших видів інформації, спрямованої на антикризову діяльність (зв'язок з громадськістю, формування іміджу підприємства, захист конфіденційної інформації). Весь комплекс інформаційної складової є важливим фактором для своєчасного прийняття правильного рішення з боротьби з можливими проявами кризових ситуацій.

6. Екологічна складова має гарантувати безпеку суспільству від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність. Із цією метою товаровиробник повинен ретельно дотримуватись національ-

них норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище, та екологічних параметрів продукції, яка виготовляється. План забезпечення екологічної складової є частиною загальної антикризової програми й економічної безпеки підприємства.

7. Силова складова економічної безпеки в програмі антикризового господарства має: забезпечити фізичну та моральну безпеку співробітників; гарантувати безпеку майна й капіталу підприємства; гарантувати безпеку інформаційного середовища підприємства; забезпечити сприятливе зовнішнє середовище бізнесу [7].

Широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, вимагає системного їх розподілу в таких напрямках: технологічна, ресурсна, фінансова й соціальна безпека. Ці підсистеми являють собою комплекс завдань і показників (рис. 2), підвищити її можна, тільки успішно працюючи в усіх напрямках одночасно.

Рис. 2. Схема взаємодії елементів економічної безпеки підприємства

Конкретними кроками на шляху зміцнення економічної безпеки українських підприємств могли стати:

- у межах технологічної безпеки – закриття низькорентабельних і збиткових підприємств; зміна оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізін-

гу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах;

- у межах ресурсної безпеки – удосконалення системи розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження; стимулювання "ресурсного" напрямку НДДКР;
- у межах фінансової безпеки – застосування принципу дотримання критичних

строків кредитування; створення інформаційного центру, щоб постійно мати відомості про борги підприємства й перекрити канали втрати інформації; створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових працівників, яка б перевіряла податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої передплати й надавала відомості про основні виробничі фонди, що мало використовуються, з метою їх можливого продажу; використання нових форм партнерських зв'язків, у тому числі франчайзингу;

- у межах соціальної безпеки – наближення рівня оплати праці до показників розвинутих держав; залучення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації працівників; зацікавленість адміністрації підприємства; підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати своєї праці [3].

Таким чином, у сучасних умовах складовою комплексу заходів має стати програма конкретних дій, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства.

Аналіз літературних джерел показав, що ієрархічна побудова економічної безпеки включає виділення таких рівнів: міжнародна, державна, регіональна економічна безпека та економічна безпека підприємства. Остання посідає особливе місце в системі економічної безпеки держави та регіону.

У процесі аналізу існуючих підходів щодо формування категорії "економічна безпека підприємства" виявлено, що ряд дослідників (Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко, Н.О. Подлужна) наголошують на тісному взаємозв'язку прибутку з економічною безпекою підприємства. Це дало змогу автору запропонувати уточнену дефініцію поняття "економічна безпека підприємства" як можливість ефективно досягати основну мету діяльності підприємства в ринковій економіці – одержання прибутку, за рахунок ефективного виконання підприємством функцій в умовах впливу

зовнішніх та внутрішніх загроз його діяльності. При цьому здатність генерувати прибуток розглядається не стільки з погляду одержання короткострокової вигоди, скільки з метою забезпечення високого потенціалу розвитку й зміцнення відтворювальних можливостей підприємства.

Ефективне одержання прибутку означає, що підтримка високого рівня прибутковості в теперішній момент часу не повинна здійснюватися на шкоду перспективам розвитку підприємства, у тому числі за рахунок підвищеної експлуатації тих або інших ресурсів (виробничих фондів, трудових ресурсів). Це може створювати додаткові загрози діяльності підприємства, що суперечить сутності економічної безпеки, в основі якої, поряд із забезпеченням високої результативності функціонування суб'єкта господарювання, лежить мінімізація негативного впливу різноманітних загроз на його діяльність.

Таким чином, одержання прибутку є основною кінцевою метою діяльності підприємства й становить суть його економічної безпеки. Досягнення цієї мети забезпечується системою підцілей, які прямо або опосередковано впливають на результати діяльності підприємства. Серед них можна виділити: забезпечення фінансової стійкості й незалежності підприємства, забезпечення конкурентоспроможності технологічної бази виробництва, підвищення інтелектуального потенціалу персоналу тощо.

Указана система підцілей становить систему функцій підприємства в ринковій економіці, виконання яких необхідно для забезпечення його економічної безпеки. За досягнення кожної з підцілей відповідає певна складова економічної безпеки підприємства.

На основі дослідження структури економічної безпеки підприємства автором запропоновано та обґрунтовано уточнений перелік її складових: фінансова, виробнича, інтелектуально-кадрова, інвестиційно-технологічна, матеріально-технічного забезпечення, збутова та екологічна (рис. 3).

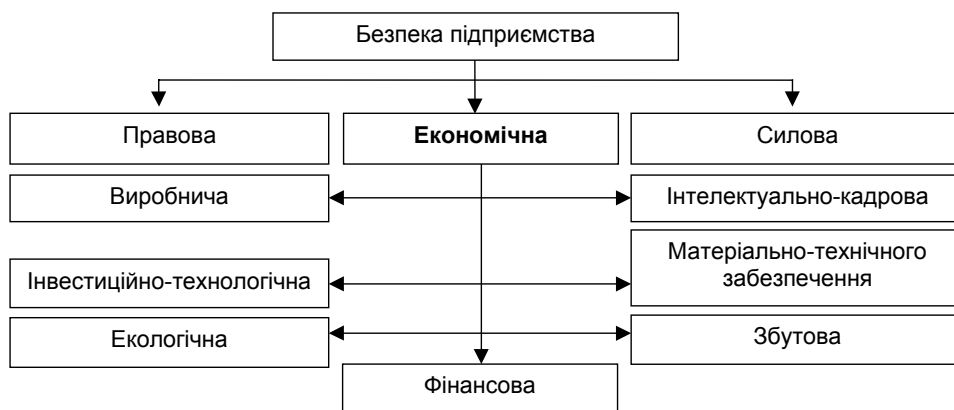

Рис. 3. Структура безпеки підприємства

Виділення окремих складових має важливе значення для характеристики економічної безпеки підприємства, кількісної оцінки її рівня.

В основі забезпечення безпечного функціонування та розвитку суб'єкта господарювання лежить система управління його економічною безпекою, спрямована на запобігання загрозам його діяльності.

Викладені в статті теоретичні положення, розроблені підходи й отримані результати доведені до рівня методичних положень щодо вибору способу забезпечення економічної безпеки великих промислових підприємств.

Надійна економічна безпека підприємства можлива лише за комплексного та системного підходу до її організації. Ця система забезпечує можливість оцінити перспективи зростання підприємства, розробити тактику й стратегію його розвитку, зменшити наслідки фінансових криз і негативного впливу нових загроз і небезпек.

Теоретичне та практичне значення дослідження визначається актуальністю поставлених завдань і досягнутим автором рівнем розробленості проблеми. Теоретичні результати дослідження розвивають теорію забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

IV. Висновки

Система економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, її повнота й дієвість залежать від чинної в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним з працівників важливості гарантування безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

Надійна економічна безпека підприємства можлива лише за умови комплексного й системного підходу до її організації. Ця система забезпечує можливість оцінити перспективи зростання підприємства, розробити тактику та стратегію його розвитку, зменшити наслідки фінансових криз і негативного впливу нових загроз та небезпек.

Список використаної літератури

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) / О.І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
2. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002.
3. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12. – С. 45–47.
4. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
5. Лоханова Н. Система управления станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52–56.
6. Меламедов С.Л. Формирование стратегии экономической безопасности предпринимательских структур : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05 / Меламедов Сергей Леонидович. – СПб., 2002. – 146 с.
7. Мунтян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтян. – К. : КВЦ, 2009. – 464 с.
8. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
9. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / К.В. Коваленко. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
10. Пономарьов В.П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : спец. 08.06.01 / В.П. Пономарьов. – Луганськ, 2000. – 27 с.
11. Словарь финансовых терминов : программа поиска толкований слов "Interpretatio" [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inetio.org/>.
12. Современный толковый словарь. – М. : Большая Советская Энциклопедия, 1997.
13. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов / [В.С. Гусев, В.А. Демин, Б.И. Кузин и др.]. – СПб. : Очарованный странник, 2001. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2014.

Юхновская Ю.А. Теоретические аспекты экономической безопасности предприятий Украины

В статье исследовано происхождение термина "безопасность" и рассмотрены подходы различных авторов к определению сущности термина "экономическая безопасность предприятия", существующих сегодня в научной литературе.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность предприятия, предпринимательская деятельность, развитие, экономический рост, кризис, финансовая деятельность предприятия, потенциал, интеллектуальный потенциал, ресурсы.

Juhnovskaja J. Theoretical aspects of economic security companies in Ukraine

The article investigates the origin of the term "security" and the approaches of different authors to define the essence of the term "economic security" that exist in the scientific literature.

The urgent need for the study and development issues of economic security emerged from Ukraine's transition to a market economy and to date is important.

By "economic security company" means security company, namely its capital, personnel, tangible and intangible assets, rights, market position, image and prospects of further development of the negative impact of aggregate economic internal and external factors.

In the current conditions component of the package of measures has become a program of specific actions aimed at creating a robust economic security.

Profit is the main ultimate goal of the company and is the essence of its economic security. Achieving this goal through a system of sub-goals, which directly or indirectly affect the performance of the company. Among them are: to ensure financial stability and independence of the company, ensuring the competitiveness of the technological base of production, increase intellectual capacity of staff and others.

Robust economic security is possible only with a comprehensive and systematic approach to its organization. This system provides an opportunity to assess the prospects for growth of the company, to develop tactics and strategy of development, reduce the effects of the financial crisis and the negative impact of new threats and dangers.

Key words: *security, economic security, entrepreneurship, development, economic growth, crisis, finance companies, potential intellectual potential resources.*